

Zászkaliczky
Péter

A diakóniai teológia és korszaka – alulnézetből

Az Egyházunk múltja a gyógyító emlékezés jegyében fórunsorozat ötödik alkalmá 2009. szeptember 28-án volt Budapesten, a Pesti Evangélikus Egyház Deák Téri Egyházközség gyülekezeti termében. Az előadások témája: *Modus vivendi. 1958–1987. Káldy Zoltán püspöksége és a diakóniai teológia*. Előadók: dr. Fabiny Tibor, dr. Cserháti Sándor, Zászkaliczky Péter. Moderátor: dr. Harmati Béla. Az alábbi írás az elhangzott előadás szerkesztett változata.

Megszólalásom tartalmi szándékát a magam választotta cím jelzi. Ezzel jelezni szeretném, hogy két szakavatott előadó után elsősorban nem elvi kérdésekről szeretnék szólni, amelyek megfogalmazását, értékelését, esetleges teológiai konfrontációját már előre jogosan feltételeztem a két előadásban. A diakóniai teológia azonban nem az élet felett álló elvek kérdése volt. Jelen volt a mindennapok egyházi közéletében is, vállalása vagy akár részleteiben történt megkérdőjelezése meghatározott lelkeszi sorsokat is. Ezért érzem úgy, hogy visszanezve nem elég csak elvekről szólni, vitatni vagy kiigazítani teológiai téziseket. Csupán ezt elmondva még nem teljes a kép, és a diakóniai teológia korszaka idegen marad az újabb generáció előtt is, mint sok néző számára Madách *Az ember tragédiája* konstantinápolyi jelenetében a „homousion vagy homoiusion” vita.

Egy visszaemlékezés „alulnézetből” csak személyes lehet. Ezzel vállalom kell annak ódiumát is, amit Anatole France általános emberi gyengeségként említ, miszerint az ember mindig önmagáról beszél, ha nincs elég ereje hallgatni. Mentségem lehet, hogy a sorozat moderátorának felkérésére szólok, magamtól nem jelentkeztem volna. De a személyességgel nemcsak egyéni nézőpontom korlátait vállalom fel, de valloam annak jogosultságát is, mint ahogyan a nagy ívű, széles összefüggéseket tárgyaló történelmi munkákat számomra is mindig kiegészítik a személyes visszaemlékezések, a tanúk által leírt tények, a memoárok egyéni hangvétellel elbeszélte történései – az alulnézetből szemlélt és megírt történelem. Érvényesnek valloam ezt a diakóniai teológiával fémjelzett évtizedekre is. Így az elvi, teológiai kérdések mellett elmondva azt is, hogyan éltük meg a mindennapokban azt, amit Káldy Zoltán püspök az 1972. évi országos lelkészkonferenciákon így fogalmazott meg: „A diakóniai teológia magyarországi evangélikus egyházunk elfogadott és gyakorolt teológiája. Elvászthatatlanul összenőttünk vele. Meghatározza alapállásunkat, célkitűzéseinket és módszereinket. Ennek alapján végezzük igehirdetői, pásztori és szeretetszolgálatunkat. Ettől meghatározottan veszünk részt a világ keresztyénségének, ezen belül a lutheranizmusnak munkájában, folytatjuk szolgálatunkat társadalmunkban és az emberiség nagy családjában.” (KÁLDY 1972, 579. o.)

Változatos és ellentmondásos időszakban voltam az Evangélikus Teológiai Akadémia hallgatója. 1955 őszén a felvételi beszélgetéseken Dezséry László püspökkel fogtunk kezecskét, a második év végi alapvizsgán Ordass Lajos püspök elnökölt, 1960-ban pedig már Káldy Zoltán püspök avatott lelkésszé. Ez az időszak még nem a tételekben megfogalmazott diakóniai teológia időszaka, de alapkérdései már jelen voltak ezekben az években is. Káldy Zoltán pécsi esperesnek az *Evangélikus Élet* 1958. július 20-i számában *Hogyan menjünk tovább?* címmel cikke jelent meg.

Vajta Vilmos a következőt írja róla: „Ebben a cikkben már felismerhetők a jövőendő »diakóniai teológia« bizonyos kontúrái. Később világosabban karakterizálják és határozzák meg őket. De az alap már egyértelműen adott: az egyház útvalasztása a szocializmusban az az egyházpolitikai kiindulópont, amit a későbbi években teológiává strukturálnak át, és az egyházi vezetés egyetlen igazi tájékozódási pontként határoz meg, és az állam is elismeri.” (VAJTA 2006, 36. o.) S amikor ugyancsak Vajta Vilmos azzal jellemzi a diakóniai teológiát, hogy „szkopusza a szociális vagy – ha úgy akarjuk – az egyház társadalompolitikai magatartása a világban”, amelyik „meghatározási helyét a »szocialista építkezésben« és ezzel szükségszerűen az adott társadalmi rendszerrel való összhangban találja”, ezt azzal egészíti ki, hogy „a diakóniai teológia ezt az alapvető döntést 1956 előtti időből vette át” (uo. 38. o.).

Hogy mennyire jelen voltak a diakóniai teológia későbbi alapkérdései már Káldy Zoltán püspöksége előtt is, azt teológuséveim egy személyes emlékével is illusztrálni tudom. Az egyik szemináriumi óra beszélgetésében Pröhle Károly Muncz Frigyes előadásának alapállítását korrigálta előttünk. A diakóniai intézmények akkori vezetője előadásában az egyházat egy olyan szekerhez hasonlította, amelyet két azonos, egymással egyenlő rangú és egyforma jelentőségű kerék hordoz és visz előre: az igehirdetés és a diakónia. Pröhle Károly akkor elmagyarázta, hogy a hasonlat rossz, a két kerék nem egyenrangú, a diakónia következménye az igehirdetésnek, amelyik nem választható el és nem függetleníthető az evangélium hirdetésétől. Számomra ez akkor a megvilágosodás erejével hatott, és meghatározó maradt egész életemre nézve akkor is, amikor a hivatalossá tett diakóniai teológia és Pröhle Károly is már mást képviselt.¹

A diakóniai teológiával kapcsolatban a színvallás, még inkább a konfrontáció helyzetébe egy évvel a végzés után, az 1961. évi lelkészvizsgai dolgozattal kapcsolatban kerültem. A feladat az egyház prófétai szolgálatának vizsgálata volt a *Lelkipásztor* világháború utáni évfolyamai és a *Theológiai Szemle* új folyama tükrében. Tehát annak vizsgálata, hogy mi az egyház szava a politikai, társadalmi élet kérdéseiben, hogyan fogalmazták meg az egyház társadalompolitikai küldetését azokban az években a cikkek szerzői. Természetesen nem lehet céлом itt a lelkészvizsgai dolgozat ismertetése akár csak vázlatosan is. De fő irányvonalának bemutatásában maga Káldy püspök van segítségemre, aki dolgozatom állításait egy évvel a lelkészvizsga után két *Lelkipásztor*-cikkből is támadta. Az első írásának címe: *Pietista elképzelések az egyház szolgálatáról a társadalomban*. (KÁLDY 1962a) Ebben így fogalmaz: „Egy elismerten »jól képzett« lelkészünk dolgozata van előttem.² Tele van olyan részletekkel, amelyek azt mutatják, hogy az egyháznak a társadalomban végzett szolgálatára nézve jellegzetes pietista nézeteket vall. Hadd idézzek néhány részletet a dolgozathoz. A »pietista« jelzővel illetett igehirdetésnek is van világtávlat. Minél több ember megtér, annál inkább biztosítva lesz a világban a rend. Az egyház igehirdetésének ezért kell a megtérésre koncentrálnia – ennek lesz aztán a gyümölcse a világban a nemzetek közti béke is, a többi társadalmi és szociális kérdés megoldásával együtt. Aztán idézi a dolgozathozó valakinek ezt az álláspontját³: »Az egyház feladata vertikális. Az

¹ Káldy Zoltán az 1972. évi országos lelkészkonferenciákon *Diakóniai teológiánk továbbfejlesztése* címen tartott előadásában utalt Pröhle Károlyra is: „Egyházunkban 1964–1966 között lefolyt körzeti teológiai konferenciákon nagyon világosan mondotta Pröhle Károly: Régebben vita volt arról, ma egyetértünk abban, hogy az egyház küldetése igeszolgálatra és szeretetszolgálatra szól. Annnyira összetartozik ez a kétféle szolgálat, hogy az Újszövetségnek nincs is rá két szava, hanem csak egy: diakónia.” KÁLDY 1972, 579. o.

² A cikkben a „jól képzett” idézőjelben van, tehát ellentétes vagy legalábbis félreképzett jelentést hordoz. A kurzíván szedett idézetrészletek a cikkben is így szerepelnek.

³ Az idézet Túróczy Zoltán cikkében szerepel: Az egyház prófétai szolgálat. *Lelkipásztor*, 1947, 25. o. Káldy Zoltán nem nevezi meg, hogy kinek a véleményét idézi és ítéli el a „pietista” jelzővel. Túróczy Zoltán püspök anonim idézése, személyének csupán „valaki” módon történő említésének szándéka mögött feltehetően az áll, hogy a szerző személye miatt a tőle idézett vélemény ne kapjon nagyobb súlyt. A nevesítés gyengíthette volna a cikk érveit, már csak a Túróczy Zoltán püspök személye iránt megnyilvánuló általános tisztelet miatt is. Ugyanez vonatkozhat a többi támadott vélemény ugyancsak anonimításban maradt képviselőjére is.

egyház adjon a világnak vertikális síkban rendbe hozott keresztyén politikusokat, de maga ne akarjon politikai tényezővé válni.« – Majd így folytatja: »Egyedül a Krisztusban való hitben omlanak le véglegesen az embereket elválasztó falak, előtte nincs zsidó, sem görög, sem rabszolga, sem szabad, előtte egyformán bűnösök vagyunk – de ugyanúgy a kegyelemben is egyforma gyermekei.« – Megint mástól idéz (NAGY 1958, 406. o.): »Hangsúlyozzuk: a világ dolgaiban, köztük a nemzetközi kérdésekben, igazi keresztyén felelősséget és cselekedeteket az evangélium teremt, semmi más! Az ilyen keresztyének az evangélium 'termése'!« Ehhez az idézethez a dolgozathozó hozzáfűzi: »Ez nem szűkkeblűséget jelent a világ kérdései felé, hanem kitarulkozást: Krisztusban megoldódnak a problémák.« Szó esik a dolgozatban az Újszövetség koráról is: »Az evangélium az új gazdasági és társadalmi rend helyett az emberek szívét változtatta meg, és hirdette, hogy a rabszolga Isten előtt egyenlő a szabad emberrel. *Külső intézkedések helyett gyökerében segített a bajon, belülről teremtett új, igazságos szociális helyzetet.*« – Ismét egy idézet a dolgozatban (VEÖREÖS 1946, 80. o.): »*A társadalmi ellentétek megoldása Jézus Krisztus.* Ahol ő úrrá lesz, ott megszűnnek a társadalmi visszásságok, igazságtalanságok, s a testvériség, a szeretet lesz élő erővé. Ahol az evangélium hatalommal lesz az emberi szívekben, ott magától következnek a szociális tettek.« – A dolgozat kiemelt részleteinek sorát végül Káldy Zoltán az én summázásommal zárja: „Ma jelentéktelennek látszódhat az a szolgálat, amelyik Isten békességét hirdeti az emberek között. S csekélynek az eredmény is: csepp a tengerben. De a tenger is cseppekből áll. A népek barátsága is akkor őszinte és tartós, ha Istennel megbékélt szívű emberek keresik egymás kezét. Mert álmodozni világbékéről, munkálni távoli népek barátságát – s közben a legközelebbi környezetünket gyűlölni nem vezet eredményre, és fennmaradása is kétséges. De ha valóban békességre tudunk jutni egymással, és erre másokat is eljuttatunk – csekélynek látszó volta ellenére is világra szóló szolgálatot végzünk.”

Érdemes lenne időzni részletkérdéseknél is, egyes nem pontosan, Káldy püspök által csupán részben és átfogalmazottan közölt idézetnél. Így Veöreös Imre *Az evangélium szocializmusa* című cikkében nem csak azt írta, hogy a társadalmi ellentétek megoldása Jézus Krisztus. A teljes mondat így szerepel a cikkben és dolgozatomban is: „Az evangélium szerint nem az osztályharc a társadalmi ellentétek megoldása, hanem Jézus Krisztus.” Ezt az 1946-ban leírt mondatot azonban 1962-ben, az éles és meghirdetett osztályharc helyzetében rövidítés nélkül sem leírni, sem képviselni nem lehetett. A mondat megcsonkított idézésében nyilván az öncenzúra működött. Magam pedig szívesen bővíteném a diakóniai teológia előtti teológiai vélemények körét a dolgozathoz, idézve többek között egy Cserháti Sándor által is képviselt tételt: „A politikai megbékélést nem lehet elválasztani annak gyökerétől, az Istennel való békességtől. Ezt az összefüggést, ha az evangélium hirdetéséhez hűek akarunk maradni, az egyháznak mindig világosan a világ elé kell tárnia. (...) Mivel Isten a Krisztusban békéltette meg magát a világot, az Istennel való béke a Krisztusban való hitben valósul meg. Ezen kívül nincs igazi béke. Az Istennel való békesség azonban ember és ember egymásra találásának is forrásává válik.” (CSERHÁTI 1958, 342. o.) Ezek a példák is bizonyítják, hogyan módosult vagy némult el később az egyház biblikus üzenete a társadalmi és politikai elvárások kényszerében.⁴

Káldy Zoltán cikkének csupán egyetlen részletével érzékeltetem, hogy amikor ellenzi dolgozatom tétéleit, ezt a kialakuló diakóniai teológia később sarkalatosává vált tételével teszi már 1962-ben is: „Bármennyire legfontosabb

⁴ A Biblia rendszeres olvasását segítő Útmutatóban az 1954. január 5-re kiírt egyik ige Jeremiás 29,11 volt az akkor használt Károli-fordítás szövegével: „*Tudom az én gondolataimat, a melyeket én felőletek gondolok, azt mondja az Úr; békességnek és nem háborúságnak gondolata, hogy kívánatos véget adjak néktek.*” A német nyelvű eredeti kiadásában azonban Jeremiás 6,14 volt az aznapra kiírt ige: „*Hazugsággal gyógyítgatják az én népem leányának romlását, mondván: Békesség, békesség, és nincs békesség!*” Ez a mondat is az időszerűségüket elvesztett, elhallgatott szentírási mondatok közé került a béketanács, a békepapság, a békekonferenciák, az „egy a jelszónk: harcos béke” indulóinak korában.

feladata az egyháznak az evangélium hirdetése, *mégsem az egyetlen feladata. Teljesen helytelenül terjedt el egyhá-zunkban az a tétel, hogy »az egyháznak egyetlen feladata az evangélium hirdetése.«* Bármennyire biblikusnak látszik is ez a tétel, a Biblia másról beszél. Amikor Jézus az evangélium hirdetésére parancsot adott, egyszerre és hasonló nyomatékkal *a diakónia szolgálatára is* kiküldte tanítványait. (...) *A kettő együtt: igehirdetés és diakónia.*” (KÁLDY 1962a, 259. o.)

A következő hónapban, 1962 júniusában újra lelkészvizsgai dolgozatom adja a másik püspöki cikk témáját (KÁLDY 1962b). A cikk kezdő mondataiban idézi a dolgozatot: „Így jellemezte egyik lelkészünk a »korszerű« igehirdetést: »Jó oldala a korszerű igehirdetésnek, hogy igyekszik magára venni saját kora emberének problémáit. Abból indul ki, hogy az igének van mondanivalója a mai ember számára is, ezért az igehirdetésnek is mai, konkrét mondanivalónak kell lennie. Hibája viszont, hogy a kor eszméit szólaltatja meg. Így válik sokszor ’kísérőzenévé’ ez az igehirdetés a világ állásfoglalásaival kapcsolatban.«” – Ennyi idézet a dolgozathoz elég volt ahhoz, hogy a fenti mondatokkal konfrontálódva a cikk a politikai béke, a gyarmati népek felszabadítása mellett vagy a háború elleni bátrabb állásfoglalásra biztasson az igehirdetéseinkben is. De ennél a részletnél hadd tegyem teljesebbé a dolgozatot azzal, ami már nem kaphatott a *Lelkipásztor* folyóiratban szélesebb nyilvánosságot, de annál nagyobb jelentősége volt a lelkészvizsgámra és a későbbiekre nézve is. A dolgozatban a kor eszméinek szócsövévé váló igehirdetéssel kapcsolatban Löhe Vilmos megállapítását is idézem: „Kora széljárása szerint beszél, és úgy ad igazat az evangéliumnak, mintha előbb engedélyt kellene kérnie a korszellemtől.” (PRÖHLE 1958, 83. o.) Majd így folytatom: „Ezt a fajta igehirdetést egy prédikáció néhány mondatán illusztrálom, amelyiket, bármennyire is mai, égető kérdést tárgyalt, racionalista tartalma miatt mégsem lehet elfogadni. Lelkészszentelésen hangzott el: »Ebben az igében (...) benne van az evangélikus lelkészi szolgálat programja. A békét munkálni és szolgálni: erre hívott el Isten bennünket, titeket is, ezt várja tőletek a mai emberiség, magyar népünk is.« (VETŐ 1961, 506. o.) Hogy itt a világi békéről van szó, az az összefüggésekből nyilvánvaló. Viszont az is kétségtelen, hogy ez bármennyire fontos feladat, ebben nem merülhet ki szolgálatunk. (...) Itt jegyzem meg azt az erőszakolt igyekezetet, amelyik minden igehirdetésbe belemesterkedik valahogyan egy-egy mondatot a békéről, társadalmi kérdésekről. Például a Lelkipásztor legkülönbözőbb témájú igehirdetéseiben, a legkülönbözőbb alapigékkel kapcsolatban egy-egy ilyen mondat általában benne van, mint valami szükséges ideológiai mentőkötél. Az az érzésem, mintha ez lenne mainak mondott igehirdetéseink »nihil obstat«-ja, mintha nem is lenne igehirdetés az, amelyikben ez nincs benne. – Hangsúlyozom: nem tartalmilag kifogásolom ezeket. (...) De így egy mondatként a prédikációkban azt a benyomást kelti: ma nem Jézus Krisztus az egyház fő üzenete, hanem a béke, amelyik el nem maradhat soha, amelyik minden prédikációnk végső kicsengése.”

Az általam elfogadhatatlannak ítélt lelkészszentelési beszédet, amely a béke munkálását és szolgálatát tette a lelkészi szolgálat kizárólagos feladatává, Vető Lajos püspök mondta el 1961. június 30-án a kelenföldi templomban. A lelkészvizsgán dolgozatomnak ez a része jelentette a legnagyobb gondot. Kun-Kaiser József mezőberényi lelkész a bizottságban ugyan bátorságnak nevezte azt, hogy egy fiatal segédlelkész merészel megbírálni egy püspököt (ezt nekem évek múlva mondta el), Káldy püspök azonban félbeszakította: ez nem bátorság, ez reakció! S kérdéssé tette, hogy egyáltalán átengedjenek-e a vizsgán. Végül Benczúr László akkori püspöki titkár kapta a megbízást, hogy a vizsga után a bizottság nevében beszéljen velem. Ő akkor a maga szelíd módján igyekezett más látásra elvezetni. Dolgozatom hosszú, kétoldalnyi bírálatát azóta is őrzöm. Ebben szóvá teszi, hogy olyan cikkekből is idézek, „például Veöreös Imrétől, amelyekkel a szerzők ma nem azonosítják magukat már. Az egyház prófétai szolgálatának mibenlétét újabb és újabb feladatoktól szorongatva, a prófétai szolgálatot gyakorolva, mintegy útközben igyekezett tisztázni egyházunk. A dolgozathozó nem vette eléggé figyelembe, hogy egy folyamatot vizsgál. (...) Szembe fordul a pietizmus individualizmusával, de értetlenül nézi az osztályharcot, a munkásosztály jogainak kivívásáért folyta-

tott küzdelmet. (...) Fennakad azon, hogy egyházunk a béke érdekében folytatott tevékenységét az imperializmus ellen folytatott békeharc keretében végzi.” – Ehhez magyarázatul: a dolgozatban kitértem arra is, hogy az egyház szava nem lehet a napi politika függvénye. Az egyház nem válhat politikai érdekből az állam kiszolgálójává, hiszen a politizáló egyházak egymással is szükségszerűen szembekerülnek, és lesznek politikai érdekekből egymás ellenségeivé. „Ezen az alapon nem tartom helyesnek a következő egyházi nyilatkozatot: »A mi békeharcunk a nyugati imperializmus ellen folytatott békeharc«.⁵ Nem értük is, az ő érdekekben is cselekszünk, amikor a békét akarjuk – hanem ellenségek leszünk a békén való fáradozás közben?” – tettem fel a kérdést a dolgozatban. Erre a szakaszra vonatkozik Benczúr László újabb kritikái megjegyzése: „Nem kell szégyellni azt, hogy mi a nyugati imperializmus ellen foglalunk állást békemunkánk végzése közben.”

Egy három évvel későbbi püspöki kihallgatást még azért idézek, mert kötődik a lelkészvizsgai dolgozathoz is. Káldy püspök 1964 augusztusában hivatott magához táviratilag. Akkor már négy éve voltam segédlelkész. Sok jót nem várhattam, hiszen már túl voltunk az apám halála utáni fóti lelkészválasztás eseményein. Itt ugyan én testvérként csak mellékszereplő voltam, de egy kihallgatáson mindkettőnk felé hangzott a szentencia, az ítélet határozottságával elhangzott kijelentés: „Csak kárára vagytok a Magyarországi Evangélikus Egyháznak!” Az újabb felrendelés közvetlen okát nem ismertetem. Egy órán keresztül ismét vádlottként ültem a püspöki hivatalban. Az alkalomról hosszú levélben számoltam be a családnak, amelynek másolata mindmáig megőrződött, így negyvenöt év után is pontosan tudom idézni a kihallgatás részleteit, Káldy püspök szavait: „...Nekem szuverén jogom, hova teszek. Segédlelkész vagy, elhelyezhetlek, elküldhetlek, még politikai vagy egyházi ügyet sem kell belőle csinálni, csak közlöm, hogy nem igénylem további szolgálataidat. Remélem, tudod, hogy te voltál az első helyen az egyházi és állami érdekből eltávolítandó hat teológus között, és én voltam az, aki megmentettelek. Emiatt akkoriban egyházpolitikai téren, több helyen hátrányt szenvedtem. »Pál úr« felszentelése előtt is több oldalról figyelmeztetést kaptam, hogy nem szabad megtennem – mégis vállaltam érte is a felelősséget. Egyébként még tart a türelmem veletek szemben. Az általam vezetett egyházpolitika nem olyan szeretetlen, mint az Ordass-féle, amikor uralomra jutása után három nap alatt negyven embert nyírt ki. Még türelmes vagyok veled szemben is, pedig már négy éve végeztél, és semmi tanújelét nem adtad annak, hogy hajlandó vagy velünk együtt vállalni az egyház mai útját. De vegyed tudomásul: ha a legkisebb ügy lesz veled kapcsolatban, amikor problémát okozol akár a lelkési munkaközösségben, akár Békéscsabán vagy akárhol – mehetsz a fenébe.”

Itt én jutottam szóhoz: „Meg kell mondanom püspök úr, hogy engem bánt ez a hang. Azt köszönöm, amit értem tett püspök úr, és azért én hálás vagyok. Mégis azt kérem, hogy ne tegyen értem többet, mint amit méltányosnak ítélt. És ha püspök úr úgy látja, hogy csak ártok szolgálattal az egyháznak, akkor jobb, ha nincs velem szemben türelmi idő, és már most bekövetkezik a törés. Pedig szeretem ezt a szolgálatot. De úgy érzem, hogy ha lelkész vagyok, akkor soha nem szabad hazudnom, még akkor sem, ha ebből nekem hátrányom származik. És engem mindig ez vezet. A fóti ügyel kapcsolatban üzentek egyszer nekem püspök úr, hogy vigyázzak magamra, mert könnyen mehetek kukoricát kapálni, de lelkész nem maradhatok. Én ettől nem félek, magamat és családomat máshol is fenn tudom tartani, mert szeretem a munkát. Inkább vállalom ezt, mint hogy olyan legyek, mint sok lelkész, akik egyéni érdekeik miatt, érvényesülésből állnak püspök úr mellé...”

Káldy (csak ebbe az utolsó kijelentésbe kapaszkodva): „Ebben nagyon tévedsz. A lelkészek 85 százaléka helyeselné a mai egyházpolitikát titkos szavazással is, ha nem 95, kezdve Pröhle Károlytól és Nagy Gyulától egészen... (nem ismertem, akit még említett). Csak néhányan vannak, akik még mindig nem bírnak néhány rögeszmétől

⁵ Békeharcunk. *Lelkipásztor*, 1952, 134. o.

megszabadulni, mint Dóka úr, Lupták úr, Scholz úr... De már egészen elszigetelődnek. Az Ordass-féle vonal tiszta zsákutcába vezet. Pedig ezek az urak azt hiszik, hogy »az« igazság birtokában vannak, és mindig »az« igazságot emlegetik, néhány rögeszméről azt tartják, hogy az az igazság...” – Ekkor említette a dolgozatomat is, bevonva engem is azok közé, akik azt hiszik, hogy »az« igazság birtokosai.

Ismét megszólalhattam: „Én a magam részéről soha nem igényeltem azt, hogy »az« igazság birtokában vagyok. De azt hiszem, hogy ha valamit igazságnak ismer fel az ember a maga számára, akkor azt képviselni kell még akkor is, ha abból hátrányok származnak...”

Káldy: „Na ez az! Tiszta Ordass-katekizmus! Nagy szólamok. »Az« igazság, »a« felismert igazság. Húsz év óta leragadnak ennél, és nem bírnak tovább lépni. Egyébként én is ragaszkodom ahhoz, amit helyesnek ismerek fel, de nyitott szívvel, kitarulkozva mások felé...” Ekkor órájára nézve: „Elkalandoztunk, de tudatosan tettem. Nincs idő tovább. Összefoglalom: továbbra is türelmes leszek veled kapcsolatban. Ha te el akarsz menni, nem akadályozlak meg, de most pillanatnyilag nincs olyan ügy vagy probléma, hogy én kezdeményezzem ezt. De hangsúlyozom: mihelyt a legkisebb problémát fogod okozni, nem vállalom érted tovább a felelősséget.” – Ezzel köszöntünk el egymástól.

A diakóniai teológia és korszaka – alulnézetből. Ez a „teológia” nemcsak elvi definíciókat jelentett, hanem kényszerít is. Nemcsak teológiai tételeket, hanem kötelező behódolást. A sorból nem lehetett kilógni – ahogyan ezt lelkészkonferenciákon is nem egyszer megfogalmazták. A diakóniai teológia kizárólagos monopolhelyzetét csak elfogadni és igazolni lehetett, de vitatni részleteiben sem. Teljesen hiányzott a teológiai gondolkodás pluralitása, amellyel kapcsolatban újra Vajta Vilmost idézem: „Csak egymást kiegészítő teológiai elgondolások vállalhatják magukra azt a feladatot, hogy a hitet, amennyire csak lehetséges, átfogóan írják le.” (VAJTA 2006, 68. o.)

Szeretnék megbecsüléssel szólni azokról, akik a diakóniai teológiát belső meggyőződéssel fogadták el, tették magukévá és képviselték. Velük nézeteink különbözősége soha nem zavarta testvéri, baráti kapcsolatomat. De ők sem tagadhatják ennek a korszaknak személyiséget torzító légkörét, fenyegetettségét, félelemből fakadó hazugságait. Csak egyetlen példát említek a sok személyes emlékem közül. 1965. március végén ülésezett a Kelet-békési Egyházmegye lelkészi munkaközössége Békéscsabán. A következő vasárnapi alapigéről beszélgettünk, emlékezetem szerint Jézus valamelyik gyógyítási történetéről. Az egyik nagy gyülekezet lelkésze elmondta: a vasárnapot követő héten, április 4-én lesz felszabadulásunk 20. évfordulója. Lehetetlen, hogy a prédikációban ne szóljunk erről a kerek évfordulóról, és ne méltassuk, mit jelent a felszabadulás hazánk és egyházunk életében... Megkérdeztem: az alapige melyik verséhez kapcsolnád ezt a mondanivalót? Zavarba jött: hát nem a textushoz kellene kapcsolni, csak általában szólni róla, talán bevezetőként... Az ülés után beszélgetést kért, az utcán hosszasan magyarázta: ne gondoljam róla, hogy ő az Isten igéjén erőszakot tesz bármikor is. Ugyanakkor értsem meg, Káldy azt mondta neki, hogy figyelni fogja a lelkészi munkaközösségi üléseken elmondott hozzászólásait is, és neki időnként ilyen nyilatkozatokat is kell tennie... A diakóniai teológia korszaka egy meggyőződés nélküli görnyedő alázatra is kényszerített.

Magamat sem tudom felmenteni. Az elhangzottakból nyilvánvaló, hogy a későbbiekben még inkább kerülnöm kellett minden konfliktushelyzetet. Én pedig elhallgattam a vétkesek közötti cinkos némaságával. S a hallgatás kényszerében nem mentett fel soha a lelkiismeretem, hogy ez az ára annak, hogy prédikálhatok. Igaz, azért sem tettem semmit, hogy megváltozzon rólam a kép. Ezzel vállaltam a további következményeket is. Megvallom, sok éven keresztül fáj a sommás ítélet, hogy csak kárára vagyok egyházamnak. Fáj, hogy egy szolgálatom minőségén segítő külföldi ösztöndíj csak vágyott álom maradhat. Ezt eleve kizárhattam, hiszen Bolla Árpádnak is azt mondta Káldy Zoltán: amíg ő püspök, addig ő és a két Zászkaliczky még Csehszlovákiába sem kaphat utazási hozzájárulást. Fáj, amikor a meginduló gyakorlati teológiai szakcsoportba hiába jelentkeztem, átlátszó ürüggyel hátrították el jelentkezésemet. Amikor pedig Sikter András esperes halála után a soltvadkerti gyülekezet lelkészének akart hívni,

a püspök a gyülekezet vezetőségétől nevetem hallva azt mondta: örüljön, hogy megtűrjük ott, ahol van. Espere- sem pedig püspöki megbízásból táviratilag hivatott és magyarázta el: Soltvadkert az ország egyik legjobban dotált lelkészi állása, oda egy szórványban megfáradt, nálam idősebb lelkésznek kell kerülnie. Végül egy fiatalabb került.

Mindennek ellenére boldog örömmel emlékszem vissza életemnek erre az időszakra is. Hiszen az ország egyik legkisebb gyülekezetében szabad és független voltam, távol mindenfajta megfelelés kényszerétől. Néha kifejezett boldogságérzet fogott el, amikor arra gondoltam (a kifejezést Victor Hugo regényéből veszem): nem kell őrt állnom a püspök mosolya körül. Epiktétosz ókori filozófus pedig, aki a római birodalom polgárait nehezedeő hatalom önkényével szemben próbálta felvértezni olvasóit, bölcsességével vigasztalt: panaszkodás helyett csak örülhetek, hiszen kárpótól, hogy nem kell dicsérnem azt, akit nem akarok. Pröhle Károlytól pedig még teológusként hallottam: ha két út között kell választani, mindig a nehezebb út az Isten útja.

A diakóniai teológia és korszaka – alulnézetből. Azt mondtam el a személyesség egyoldalúságával és kockázatával is, ahogyan átéltem. Ami elhangzott, mentes már minden negatív érzelmi töltéstől. Az évtizedek alatt éppen eleget osztottam és vettem úrvacsorát, a kapott és másoknak közvetített bűnbocsánatban feloldódik minden fájdalom vagy keserűség is, hogy megmaradjon a legnagyobb, a szeretet. S ha a jelen sorozat célja a gyógyító emlékezés, akkor számomra itt és most az jelentette a gyógyulást, hogy mindezt egyszer egy testvéri közösség nyilvánossága előtt elmondhattam, csendes megbékéléssel lezárva a magam számára is.

Felhasznált irodalom

- Békeharcunk [név nélkül]. *Lelkipásztor*, 1952, 134–138. o.
 CSERHÁTI Sándor 1958. Mit tehet egyházunk a népek békéje és barátsága ügyében? *Lelkipásztor*, 9. 342. o.
 KÁLDY Zoltán 1962a. Állást foglalhatunk! *Lelkipásztor*, 9. 321–324. o.
 KÁLDY Zoltán 1962b. Pietista elképzelések az egyház szolgálatáról a társadalomban. *Lelkipásztor*, 7. 257–264. o.
 KÁLDY Zoltán 1972. Diakóniai teológiánk továbbfejlesztése. *Lelkipásztor*, 12. 579. o.
 NAGY Gyula 1958. Egyház és nemzetközi kérdések, *Lelkipásztor*, 11. 406. o.
 PRÖHLE Károly 1958. Löhe Vilmos az egyház megújulásáért. *Lelkipásztor*, 3. 83. o.
 VAJTA Vilmos 2006. *A diakóniai teológia a magyar társadalmi rendszerben*. Luther Kiadó, Budapest.
 VEÖREÖS Imre 1946. Belmissziói munkaprogram. 5. Az evangélium szocializmusa, *Evangélikus Lelkipásztori Körlevél*, 85–87. o.
 VETŐ Lajos 1961. Lelkészszentelési beszéd. *Lelkipásztor*, 11. 506. o.

Zászkaliczky Péter 1960-ban végzett az Evangélikus Teológiai Akadémián. Előbb Kecskeméten és Soltvadkertben, majd három éven át Békéscsabán volt segédlelkész. 1965-től 1979-ig a Csabdi–Bicske–Csákvári Társult Evangélikus Egyházközségben szolgált, amely idő alatt a Kertészeti Egyetemen okleveles kertészmérnöki diplomát is szerzett. 1979-től Bakonycsernyén, 1989-től Budapesten, a Deák téren volt gyülekezeti lelkész, 2003-tól nyugdíjas.